

Community Management Network
for Sustainable Development
National Conference 2019

THE DYNAMICS OF COMMUNITY CHANGE

รายงานสืบเนื่อง
(PROCEEDING)

การประชุมวิชาการระดับชาติ
เครือข่ายด้านการจัดการชุมชน
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4

วันเสาร์ที่ 23 มีนาคม 2562
ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะกรรมการฝ่ายพิจารณาบทความและตรวจทานเอกสารและผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4

คณะกรรมการฝ่ายพิจารณาบทความและตรวจทานเอกสาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา สโรบล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ประธาน)
รองศาสตราจารย์ปรีชา วงศ์ทิพย์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธงชัย ภูวนาถวิจิตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงสุดา ภู่อ่าง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ ศิริรัมย์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงพันธ์ ดันตระกูล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร. อรยา พรเอี่ยมมงคล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร. ปรีวิทย์ ไวทยาชีวะ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ณภัทร วิสวะกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ศาสตราจารย์ ดร. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์จรรุจน์ท์ เชาวนดี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ปรีชา วงศ์ทิพย์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา สโรบล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธงชัย ภูวนาถวิจิตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงสุดา ภู่อ่าง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ ศิริรัมย์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงพันธ์ ดันตระกูล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร. อรยา พรเอี่ยมมงคล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร. ปรีวิทย์ ไวทยาชีวะ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ณภัทร วิสวะกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร. ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์สุดา พุฒจร	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภรณ์น์ แสงฉัตรแก้ว	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกศราพร พรหมนิมิตกุล	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สวรรยา ธรรมอภิพล	มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (ต่อ)

อาจารย์ ดร.สุณี คำนวนศิลป์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์ ดร.ภพ สวัสดิ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์วันชัย เจือบุญ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์รชกร วชิรสิโรตม	มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์ธเนศ เกษรสิริธร	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ปริญาสุทธินันท์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อึ้งโพธิ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอมอร เจียรมาศ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
อาจารย์ ดร.บัณฑิตา หลิมประเสริฐ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
อาจารย์ยุทธกาน ดิสกุล	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สาส์นรองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ	ข
สาส์นประธานคณะกรรมการดำเนินโครงการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่าย ด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4	ค
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 คณะกรรมการฝ่ายพิจารณาบทความและตรวจทานเอกสารและผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ ...	ง
กำหนดการ โครงการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4	ฉ
กำหนดการนำเสนองานวิจัยแบบปากเปล่า โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4	ฉ
สารบัญ	ด
ปาฐกถาวิทยากร	1
บทความวิจัย	
ห้องศาสตราจารย์ ดร. หม่อมหลวงต๋อย ชุมสาย ชั้น 8 อาคาร HB7 ภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อการประยุกต์ใช้ทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน :	
กรณีศึกษาอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ รัฐพล พรหมมาศ	5
การสื่อความหมายท่องเที่ยว : คุณค่าและแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่อการพัฒนา การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน วรพงศ์ ไชยฤกษ์	14
รูปแบบการเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงเครือข่ายชุมชนสบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ สุภาวดี นิยมฉวี ธงชัย ภูวนาถวิจิตร ชรินทร์ มั่งคั่ง	26
การให้ความหมายและการปฏิบัติงานต่อการสร้างเสริมสุขภาพของบุคลากรและภาคีเครือข่าย ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ กรณีศึกษา เทศบาลตำบลแม่ทะ อำเภอ เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และ เทศบาลตำบลสันมหาพน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ วุฒิรัตน์ ชลิตเลิศรัตน์ ทรงวุฒิ ดวงรัตนพันธ์	40

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ห้องศาสตราจารย์ ดร. หม่อมหลวงต๋อย ชุมสาย “เศรษฐกิจชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน 1” การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการพัฒนาการท่องเที่ยวชายหาดชะอำ จังหวัดเพชรบุรี	
ชนาธิป ฟิ่งฉ่ำ มณฑิตา หาญพุดม ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร.....	52
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชายหาดชะอำ จังหวัดเพชรบุรี	
มณฑิตา หาญพุดม ชนาธิป ฟิ่งฉ่ำ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร	60
การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ดำเนินการและขับเคลื่อนโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี : กรณีศึกษาหมู่บ้านตาลเจ็ดยอด ตำบลไร่เก่า อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	
ปฐมวาศิ หุ่นงาม เกศราพร พรหมนิมิตกุล	68
การจัดการการท่องเที่ยวของโฮมสเตย์ห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี	
ณัฐณี แต่สกุล สิริโสภิน แก้วกัญญา นรินทร์ สังข์รักษา	80
การท่องเที่ยวเชิงภัยพิบัติ กรณีศึกษาบ้านขุนสมุทรจีน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ	
ขวัญธิดา กล้าแสง รชกร วชิรสิโรตม	94
การสื่อสารเพื่อส่งเสริม “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ของตลาดน้ำประจักษ์รัฐบางกล้า อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา	
นิติกร วีระแก้ว นลินนิภา ขุนฤทธิ์ ณัฐพร จันทร์ ยุทธกาน ดิสกุล	105
แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา ชุมชนหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	
ชุติกานต์ ปานช่วย ชนุตม์ เพ็ชรมงคล สหรัฐ สังข์ทอง ยุทธกาน ดิสกุล	117
แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชีวิต ชุมชนท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	
บุษราภรณ์ จองเดิน สิริรัตน์ หมานละไต้ะ อโนชา พุฒนิภูมิพงศ์ ยุทธกาน ดิสกุล	132
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้วิถีกรรมไทยบ้านภูลิตา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา	
ฐิติพร ทองสุข ปรีชญานา นาวาทอง ยุทธกาน ดิสกุล	144
การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา ธารางชมเมือง เทศบาลนครสงขลา	
จิรัชยา ปฐมเพชร บงกชมาศ จันทร์แก้ว พนิดา ประชุมทอง ยุทธกาน ดิสกุล	157

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ห้องประชุม HB 7801 ชั้น 8 อาคาร HB7 “เศรษฐกิจชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน 2” ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เชื้อนครเสี้ยว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ปวีณา รุ่งเรือง ลักษณ์กา โพธิกุล นรินทร์ สังข์รักษา	169
แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ชนะเลิศ ครูแก้ว ศุภกิตติ์ ตั้งคำ สิทธิกร ศรประสิทธิ์ ยุทธกาน ดิสกุล	179
แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา กิตติมา คงแก้ว นุศรา แซ่ตั้ง ศศิมา เยี่ยงยิ่งเจริญ วิชาสินี พลายชุม ยุทธกาน ดิสกุล	190
แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอาหารท้องถิ่น กรณีศึกษา ตลาดใต้โหนด ชุมชนบ้านจันนา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง กัณฑ์พงศ์ สนวนยา กฤตภาส ขุนเจริญ ธนชาติ รัชนี นันทิกานต์ เศรษฐกุล ยุทธกาน ดิสกุล	202
ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ชุมชนท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา วรวิมล หล้าดีน สวรรส คงฤทธิ์ เอกนที เอกาพันธ์ ยุทธกาน ดิสกุล	214
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทรามัญดอนกระเบื้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มนธิรา สมจิตต์ มินทิมา เกี้ยวเพ็ง ธเนศ เกษรสิริธร	226
ประเพณีไหว้พระจันทร์แห่งชุมชนชาวกะเหรี่ยง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ธวัลยา โรจนรัรักษกุล พิษญาภา วงศ์พันธุ์ลักษณ์ ธเนศ เกษรสิริธร	234
กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นหมู่บ้านท่องเที่ยวใหม่ บ้านสวนนอก จังหวัดบุรีรัมย์ รัชฎาพร สุดตาชาติ ทิพย์สุดา พุฒจร	242
การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานเกลือพื้นบ้าน อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี นันทริกา ยิ้มศรวล ประภัสสร อรุณชาติกุล สุณี คำนวลศิลป์	253
ห้องประชุม HB 7802 ชั้น 8 อาคาร HB7 “สุขภาวะชุมชน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต” ความรู้ด้านสุขภาพของกลุ่มเกษตรกรปากน้ำปราณ ตำบลปากน้ำปราณ อำเภอบ้านบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พลพจน์ สันหจันท์ รชกร วชรสิโรดม	263

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
แนวทางการปรับตัวของเกษตรกรผู้ผลิตดอกกุหลาบบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	
ประเมศ ลุงลือ วิชาฤทธิ์ นนทดา ธงชัย ภูวนาถวิจิตร	273
พฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร ผู้ปลูกมะม่วง บ้านหนองครก ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่	
ชฎาภรณ์ เลิศอนันต์ อรัชพร เชนย ทรงพันธ์ ดันตระกูล	281
ผู้ประกอบการสังคมกับการเสริมสร้างความสุขของคนในชุมชนทุ่งคำเสา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	
ภัทรพร แสงทวี นัฐชนิดา ขวัญชื่น อุทัย ปริญญาสุทธินันท์	289
บริษัทประชารัฐรักสามัคคีสงขลา (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด กับการสร้างความสุข ให้กับคนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	
ศุภกนต์ อธิะสุวรรณ จิราพร พจนา อุทัย ปริญญาสุทธินันท์	302
ความมั่นคงในชีวิตของผู้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงในพื้นที่ ตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล	
นัยต์ประพร จันแท่น เต็มฟ้า แสงสุริยา อุทัย ปริญญาสุทธินันท์	314
องค์กรสวัสดิการชุมชนกับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	
ปิ่นฤทธิ์รัตน์ แสงสุข ทิพย์สุดา นิมเรือง โสภิตา สังข์สว่าง เศรษฐวุฒิ บุญขวัญ ชนสรณ์ โอปั้ง อุทัย ปริญญาสุทธินันท์	323
แนวการปฏิบัติที่ดีในการจัดการโครงการอาหารกลางวัน อย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียน วัดนาพรหม (มนมหาวิริยาคาร) จังหวัดเพชรบุรี	
กัณฑ์อุทัย จันทรแพง รวิภักดิ์ สระทองหน ทิพย์สุดา พุฒจอร์	337
การดูแลผู้สูงอายุในสถานพักฟื้น กรณีศึกษาศูนย์พักฟื้นผู้สูงอายุ กรณีศึกษา ศูนย์พักฟื้น ผู้สูงอายุ The Nymph Care Home จังหวัดปทุมธานี	
ศิริรักษ์ สร้อยสีคำ เกศราพร พรหมนิมิตกุล	347
การดูแลตนเองด้านการบริโภคอาหารของผู้ป่วยมะเร็งเต้านม	
โชติกา จี้อาทิตย์ ภวิกา นุรินทร์รัตน์ ทรงสุดา ภู่อสว่าง	357
ห้องเรียน HB 7702 ชั้น 7 อาคาร HB7 “การจัดการชุมชน” ภาวะผู้นำและการพัฒนาชุมชนท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	
จุฑามาศ วารินพิพัฒน์ อโณทัย เรืองสังข์ กมลลักษณ์ ลินชนะ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์	369

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
แนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของตลาดน้ำคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ณัฐชารามัญ นภัสวรรณ ลิ้มเจริญ ธเนศ เกษรสิริธร	381
การศึกษาระบบการจัดการขยะมูลฝอยติดเชื่อจากโรงพยาบาล กรณีศึกษา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลวัดปากสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม เจนจิรา นุรณประเสริฐกุล สวรรยา ธรรมอภิพล	392
การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว กรณีศึกษาบ้านสันเหมือง ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ศุภกร มะลิแก้ว อรญา จาธิทอง ปรีชา วงศ์ทิพย์	402
สถานการณ์และแนวโน้มในการใช้สารเคมีของเกษตรกรผู้ปลูกดอกกุหลาบ กรณีศึกษา บ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ น้ำฝน อุดะเรื่อน ลัดดาวัลย์ คำยอด ธงชัย ภูวนาถวิจิตร	411
การบริหารจัดการเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมอย่างมีส่วนร่วม ของพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี กาญจนา พันธุ์เฟือก สุปราณี ในเกาะ ทิพย์สุดา พงษ์จร	420
ความทรงจำเหล่าสหายผ่านการสร้างพื้นที่ป่าต้นน้ำผาคำ กรณีศึกษาประชาคมรักษ์ป่าต้นน้ำ ผาคำ ตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ธัญชนก มูสิกะเจริญ วุฒิชัย หมั่นไวย์ ยุทธกาน คิสกุล	433
แนวทางการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ ฐิติวรดา ศิริวัฒนสกุล มานิตา ยอแซฟ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร	445
แนวทางการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางยี่รงค์ จังหวัดสมุทรสงคราม มานิตา ยอแซฟ ฐิติวรดา ศิริวัฒนสกุล ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร	451
การจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชะแล้รัักษ์ชั้นโรง ตำบลชะแล้ อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา สถาพร มงคลบุตร พงษ์นภา แซ่เต้ เมธชนันท์ เนียมบุญ เอมอร เขียวมาศ	457
ห้องเรียน HB 7703 ชั้น 7 อาคาร HB7 “พฤติกรรมศาสตร์ และคหกรรมศาสตร์เพื่อชุมชน” การศึกษาพฤติกรรม การเข้าร่วมชุมชนเสมือนจริงของวัยรุ่นไทย กลุ่มที่ชื่นชอบดนตรี อิเล็กทรอนิกส์ ชฎาพร สืบบุญประเทือง สุนี คำนวนศิลป์	467

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
พฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือและการจัดการซากโทรศัพท์มือถือของผู้บริโภค กลุ่มเจนเอเรชั่นวาย อติสา เจริญรูป อารยา เกตุรวม สวรรยา ธรรมอภิพล	479
ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมรับน้องประมุขเชียร์ของนักศึกษากิจกรรมชั้นปีที่ 1 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี โปรดเกล้า ภักดีเพชร ธนากร นุชเจริญ สุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว	491
คุณลักษณะภาวะผู้นำในองค์กรกับการยอมรับของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี ธรรศพงศ์ ทศนะนาคะจิตต์ ทิพย์สุดา พุฒจร	504
แรงจูงใจในการลดแก้วพลาสติกด้วยแนวคิดแก้วน้ำส่วนตัวแลกส่วนลดเครื่องดื่ม กรณีศึกษา นักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี จันทร์ฉาย ทองรอด นรมน สารผล สวรรยา ธรรมอภิพล	517
ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการเลือกใช้พื้นที่เช่าทำกิจการ โครงการ ONE NIMMAN นารัตน์ กันขวัฒน์ อสิริยา ศิรินิรันดร์ ปรีวิทย์ ไวยาฑิยะ	528
ปัจจัยความสำเร็จของธุรกิจรับจัดเลี้ยงในจังหวัดเชียงใหม่ จิรัฐติกา พลฉวี พิมพิศา พรินทรากุล ปรีวิทย์ ไวยาฑิยะ	537
การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการ Food Stylist ของผู้ประกอบการ ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดเชียงใหม่ นนท์นัทธ ชัยคำมา เพชรรัตน์ มะหะหมัด ปรีวิทย์ ไวยาฑิยะ	546
การสำรวจความต้องการของผู้บริโภคต่อเส้นพาสต้าปราศจากกลูเตนเสริมคุณค่าทางสารอาหาร กิตติทัต บรรจงปรุ สุโรชา ก่อเจริญ ณรงค์ ศิริรัมย์	555
การสำรวจความต้องการของครูคหกรรมศาสตร์ในการสร้างแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ งานด้านใบตองล้านนา ชนากานต์ ชุ่มเรือน ภัทธาภรณ์ ปัญญาใหญ่ ปรีวิทย์ ไวยาฑิยะ	561
ห้องเรียน HB 7704 ชั้น 7 อาคาร HB7 “ภูมิปัญญา-วัฒนธรรมท้องถิ่น และการวิจัยเชิงพัฒนา และแนวคิดใหม่เพื่อสร้างมูลค่าทรัพยากรชุมชน” การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญบ้านคอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอป่าพะยอม จังหวัดน่าน ศิริกัญญา สมบัติจินดา สุชานาถ พุ่มบาง เกศราพร พรหมนิมิตกุล	572

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	
ทิพวรรณ ปิ่นแก้ว หทัยกานต์ ชูจำ เกศราพร พรหมนิมิตกุล	584
ผ้าขึ้นดินแดง อัตลักษณ์และภูมิปัญญาผ้าพื้นถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์	
ประภาพร ธรรมมุสา ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว	594
ภูมิปัญญาผ้าทอชาติพันธุ์ดาราอังกกับวิถีชีวิตชุมชนปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	
ปภาวดี วน้ำค้าง ปาริฉัตร มะมม ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว	602
การส่งเสริมการใช้ผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน : การพัฒนาผลิตภัณฑ์ขนมปัง ทดแทนแป้งสาลีด้วยแป้งข้าวไรซ์เบอร์รี่เจลาติน	
กนกวรรณ ใจคำ ณัฐพร พงศ์พันธุ์ อรยา พรเอี่ยมมงคล	613
การเพิ่มมูลค่าให้ผลิตผลทางการเกษตร : การพัฒนาเม็ดไข่มุกผสมน้ำมะเขือเทศ	
โสธยา คำฟู อโณทัย เต็มทวิวุฒติ อรยา พรเอี่ยมมงคล	623
การออกแบบฉลากบรรจุภัณฑ์เครื่องคั้นน้ำหัวปลี	
กัญญา แซ่ฝ่ง เจนจิรา กุญชร ณ อรุรยา ทรงสุดา กุ้สว่าง	632
การพัฒนาค้นแบบบรรจุภัณฑ์สินค้า OTOP ประเภทหมวกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แสงระวีผ้าไทย	
ฉันทนิก เลหาจรัสแสง จิตติธิดา ทองจิตติ อัจฉรา สโรบล	643
การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์สบู่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มพรอำนาย ตำบลป่าแดด อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่	
พรทิพย์ โป๊ะโดย พนาพร โพธิ์พูลศักดิ์ ฌภัทร วิศวะกุล	651
ภาคผนวก.....	659

การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญบ้านดอนแก้ว

ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

The Change of the Bai Sri Su Khwan Ceremony in Ban Don Kaew,

Woranakorn Sub-district, Pua District, Nan

ศิริกัญญา สมบัติจินดา¹ สุชานาถ พุ่มบาง¹ และ เกศราพร พรหมนิมิตกุล^{*2}

Sirikanya Sombatjinda Suchanat Poombang and Kesaraporn Phommimitkul

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมสู่ขวัญของชาติพันธุ์ไทลื้อ วัฒนธรรมไทลื้อ และศึกษาการปรับตัวของปู่อาจารย์ (หมอท้าวขวัญ) บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน จากผลการศึกษาพบว่า ยังคงมีความเชื่อในการประกอบพิธีสู่ขวัญว่าจะทำให้ชีวิตเป็นสิริมงคล หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย อีกทั้งยังคงรักษาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมไว้อย่างดี ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 เชิญหมอท้าวขวัญ ผู้เข้าร่วมพิธีจะมีการเชิญหมอโดยการนำสวดยดอก (กรวยพร้อมดอกไม้) อาจจะใส่บังจัยหรือไม่ใส่ก็ได้ จากนั้นก็มาบอกกล่าวว่าจะทำพิธีวันนี้ เวลานี้จากนั้นก็กลับบ้านของตน ขั้นตอนที่ 2 เตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ ไก่ต้ม 2 ตัว เหล้า 1 ขวด ไข่ต้ม ข้าว ผลไม้ และ ดอกไม้ ขั้นตอนที่ 3 การขึ้นต้น กล่าวถึงวันนี้เป็นวันที่ดี มีเหตุที่เหมาะสมในการทำขวัญ การบรรยายเกี่ยวกับเครื่องบายศรีว่า มีอะไรบ้างที่นำมาในวันนี้เป็นมงคลอย่างไร และการอัญเชิญขวัญ (เชิญขวัญ) ให้มาอยู่ในพิธีกรรม ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. ในอดีตจะใช้พานบายศรีที่ทำมาจากใบตอง มีการแบ่งแยกฐานันดรศักดิ์ตามชั้นของพานบายศรี แต่ปัจจุบันจะใช้พานบายศรีสำเร็จรูป ไม่ยึดติดกับฐานันดรศักดิ์ ทุกคนสามารถใช้พานบายศรีได้

2. ในอดีตนิยมประกอบพิธีกรรมในช่วงเวลาเย็น เชื่อว่าเป็นเวลาที่นรกเข้ารังเหมือนเป็นการเรียกขวัญ กลับเข้าสู่ร่างกาย แต่ปัจจุบันจะไม่ยึดติดกับช่วงเวลาเย็น ขึ้นอยู่กับความสะดวก เวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจะใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง อาจจะมากหรือน้อยกว่านั้น

คำสำคัญ : บายศรีสู่ขวัญ การเปลี่ยนแปลง ชาติพันธุ์ไทลื้อ วัฒนธรรมไทยลื้อ

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพชรบุรี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. , ประจำกลุ่มวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพชรบุรี

* Corresponding author : e-mail : khwan_magjan@hotmail.com

Abstract

The purpose of this research is study to the beliefs and rituals editions. And the adaptation of physician compensation Ban Don Kaew, Pua district, Nan. The results showed that still have faith in the assembly. The rituals make life to fortune. Recover from illnesses. And still maintain step rituals well, including step 1 invited physician compensation. Participants ceremony to invite by force. Take the cone with flowers. Then come to the notice today. This time go to step 2 preparation equipment, including 2 boiled chicken, wine, 1 egg, rice, fruits and flowers. Step 3 on the mentioned today is a good day. The proper compensation. Lectures on the rice offering. What brought today is favorable. And invite a gift to come in the ritual. On the subject of change is divided into 2 parts.

1. In the past it used Bai sri made from banana leaves. Discrimination based on class rank of Bai sri. But take Bai sri finished. Do not cling to dignity anyone can use it.

2. In the popular ritual in the evening. Believes that it's time for birds to nest as a call morale back into the body. But now is not attached to the evening. Based on convenience time ceremonies will take about half an hour. May be more or less.

Keywords: Bai Sri Su Khwan Ceremony Change Tai Lue Tai Lue Culture

บทนำ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ บางที่เรียกว่า "พิธีบายศรี" หรือ "บายศรีสู่ขวัญ" เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยในทุกภูมิภาค ประเพณีสู่ขวัญทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญ ให้มาอยู่กับตัว ความสำคัญของพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จะเห็นได้ชัด คือ เป็นพิธีที่เรียกขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คนได้ดี เช่นการทำการเกษตรอย่างการทำนาก็จะมีพิธีทำขวัญข้าว เพื่อจะได้สบายใจในการเก็บเกี่ยวแล้ว ก็ในเรื่องของผลผลิต ความเชื่ออย่างการรับขวัญเด็กเล็ก ที่เชื่อว่าจะทำให้เด็กมีกำลังใจดี

โดยเฉพาะจังหวัดน่านที่อยู่ทางภาคเหนือของไทยที่ได้มีการจัดพิธีสู่ขวัญกันอย่างแพร่หลาย โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่หมู่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรนคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ และหมู่บ้านดังกล่าวยังเป็นหมู่บ้านที่มีชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการประกอบพิธีสู่ขวัญมาอย่างยาวนาน และต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีความเข้มข้นของพิธีกรรมและคนในพื้นที่ก็ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญเป็นอย่างมาก และผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาในขั้นตอนของการประกอบพิธีสู่ขวัญ องค์ประกอบของการทำพิธี และสาเหตุหรือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด รวมถึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของหมอทำขวัญและการคงไว้ซึ่งพิธีสู่ขวัญ ว่าต้องมีการปรับตัวอย่างไรท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วต่อกระแสสังคมในยุคปัจจุบันนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ขั้นตอนและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญบ้านดอนแก้ว ต.วรรณคร อ.บัว จ.น่าน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพิธีสู่ขวัญบ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอบัว จังหวัดน่าน

บททวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพิธีสู่ขวัญในพื้นที่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอบัว จังหวัดน่าน โดยมีการไปลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล การค้นคว้าจากเอกสาร และวรรณกรรมรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณี

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสมบัติของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมมาโดยตลอด ประเพณีและพิธีกรรมจึงมีบทบาทต่อมนุษย์หลายประการคือ

1. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
2. เป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างเรียบร้อยและเป็นปกติมีสันติสุขได้นั้น สังคมนั้นๆ ต้องมีข้อตกลง มีระเบียบแบบแผนที่ทุกคนยอมรับและประพฤติดำเนิน
3. เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าสู่สาระสำคัญของชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมแต่ละอย่างย่อมมีแนวคิดหรือแบบแผนการปฏิบัติที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม
4. เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน
5. เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

วัฒนธรรมและพิธีกรรม เป็นกลไกสร้างความเข้มแข็ง การมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเข้มแข็ง ปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ดังนั้น ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์ต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้เราก็จะไปที่ระบบความเชื่อ ดังนั้น สังคมไทยในอดีตจึงจัดระบบความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างสลับซับซ้อนมีเหตุมีผลประกอบด้วยผีดีที่ให้คุณ และผีร้ายที่ให้โทษเมื่อทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไกควบคุมสังคมที่สำคัญ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539 : 34) แต่สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วยการเติบโตของระบบทุนนิยม รวมทั้งกฎหมายบ้านเมืองที่ล้าสมัยประเพณีดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องผีที่เคยเป็นส่วนสำคัญในการควบคุมสังคมก็ลดบทบาทที่เป็นระบบลง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539 : 34)

รวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรมยังสื่อถึงความเชื่อ โดยมีความเป็นไปได้ว่าการที่คนแต่ก่อนทำพิธีเช่น สรง พืชมธุระเพราะเชื่อว่า ธรรมชาติมีวิญญาณสิงสถิตอยู่ ทำให้มนุษย์ไม่กล้าฝ่าฝืน ไม่กล้าทำลายธรรมชาติ จะตัดต้นไม้แต่ละต้นก็ต้องมีพิธีเช่น สรงขออนุญาตเทพารักษ์ เพื่อให้เทพารักษ์รู้ตัวและไม่โกรธคนตัด คนแต่ก่อนจึงตัดไม้เท่าที่ตนเองจะนำไปใช้สอย ทำให้ต้นไม้ไม่มีโอกาสเติบโตทัน ในขณะที่ระบบอุตสาหกรรมไม่เกรงกลัวเทพารักษ์จึงตัดที่ละมาก ๆ หรือที่ละภูเขา การขาดรากไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก ๆ ยึด

น้ำไว้กับดิน จึงทำให้เกิดอุทกภัย ซึ่งปรากฏการณ์นี้หากจะใช้คำพูดอย่างคนโบราณก็จะเป็นคำว่า “ถูกฟ้าดินลงโทษ” ซึ่งก็ไม่ผิดความจริงมากนัก

พวกกะเหรี่ยง สะกอ หรือปกากะญอมีพิธีเอาระบอกลายสะตือเด็กเกิดใหม่แขวนกับต้นไม้ใหญ่ในป่า แสดงว่าห้ามตัด ถ้ามีเด็กเกิดใหม่มากต้นไม้ที่ห้ามตัดก็มากขึ้นด้วย เป็นวิธีเก็บรักษาป่าแบบกะเหรี่ยง (อรศิริ ปาณินท์, 2545) ภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงที่โยงความเชื่อกับการรักษาธรรมชาติด้วยวิธีนี้ เป็นแนวเดียวกับการที่คนไทยแต่ก่อนจะฝังรกไว้ที่ใต้ต้นไม้ หรือปลุกต้นไม้บนหลุมที่ฝังรกรากนี้ พร้อมกับบอกเล่าให้เด็กฟังเมื่อเด็กโตขึ้น เด็กก็จะรักษาต้นไม้ที่เสมือนเป็นต้นไม้คู่ชีวิตของเขา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2545 : 37)

2. แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบายศรีสู่ขวัญ

ความเชื่อและพิธีอัญเชิญขวัญของชาวไทยภาคเหนือ คนไทยในสังคมภาคเหนือสืบต่อความเชื่อเรื่องขวัญมาช้านาน ทั้งชาวไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยจีน และชาวไทยภาคเหนือตอนล่างมีความเชื่อว่า ขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายทุกคน ขวัญมีลักษณะเบา เคลื่อนไหวได้ ไม่อาจเห็นเป็นรูปเป็นร่างได้ ขวัญแฝงอยู่ในคน สัตว์และสิ่งของ เมื่อใดที่ขวัญอ่อนลงหรือหย่อนจะทำให้สภาวะของร่างกายและจิตใจของเจ้าของขวัญจะรู้สึกเสียใจ ตกใจ ท้อใจ เมื่อเจ้าของขวัญมีขวัญดี จะรู้สึกสุขสบายใจและกล้าหาญ มีพลังเต็มเปี่ยม ชาวล้านนาเรียก “ขวัญอยู่กับเนื้อกับตัว”

บายศรีภาคเหนือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี พระราชชายา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าอินทวิชยานนท์ และแม่เจ้าทิพเกสร เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ทรงอนุรักษ์งานบายศรีไว้ตามแบบแผนดั้งเดิม และทรงนำความรู้ที่ได้พบเห็นจากราชสำนักภาคกลาง ตั้งแต่เมื่อครั้งเสด็จลงมาถวายตัวเข้ารับราชการฝ่ายในเป็นเวลาหลายปี มาจัดรูปแบบใหม่ ทรงรวบรวมผู้มีฝีมือในการประดิษฐ์ ตัดเย็บใบตองและทำบายศรีจากที่ต่างๆ ในนครเชียงใหม่มาเป็นครูฝึกสอนคนของพระองค์และผู้ที่สนใจทั่วไป ณ พระตำหนักดารารัศมี อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยทรงสอนแบบอย่างไว้ให้แก่เจ้าอุ้นเรือน ณ เชียงใหม่ ผู้เป็นโอรส ของเจ้าแก้วปราบเมือง ณ เชียงใหม่ พระเชษฐาต่างมารดาพระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงจัดลำดับชั้นของเครื่องบายศรีไว้ดังนี้

- 2.1. บายศรีหลวงหรือบายศรีใหญ่
- 2.2. บายศรีนมแมว ขันผูกมือหรือขันมัดมือ

ในปัจจุบันโอกาสจัดพิธีสู่ขวัญ มีหลายโอกาสเช่น สู่ขวัญเฮือน สู่ขวัญคนธรรมดา สู่ขวัญขึ้นแล้ว (ยัง) สู่ขวัญน้อยก่อนแต่งงาน สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญวัวขวัญควาย จะเห็นได้ว่าพิธีสู่ขวัญนี้เป็นประเภท "ขนบประเพณี" ร่างเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้เป็นธรรมดาของประเพณีที่อาจมีส่วนปลีกย่อย แปรลกแตกต่างกันออกไปบ้าง ในลักษณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความเจริญให้เหมาะสม กับกาลสมัยแต่ส่วนสำคัญ อันเป็นมูลฐานของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวกเรารุ่นต่อไปจะเป็น ผู้รับช่วงระว่างรักษาไว้ให้มรดก อันสำคัญนี้ยั่งยืนสืบไป เพื่อแสดงความเก่าแก่ของชาติบ้านเมืองเรา (ปริญญาณ ภิกขุ, 2516)

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปได้อย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยการวางแผนให้เป็นไปได้หรือเป็นไปได้เอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524)

หากพิจารณาถึงความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าวเสมอ (สนธิ สมักรการ, 2542 : 3-5)

4. บริบทพื้นที่ บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ตำบลวรรณคร (ได้แยกจากตำบลปัว มาเป็นตำบลวรรณครเมื่อปี พ.ศ.2538) เป็นตำบลที่อยู่ในอำเภอปัว ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านต๊อด, บ้านเก็ด, บ้านมอน, บ้านแก้มราษฎร์พัฒนา, บ้านแก้ม, บ้านสวนดอก, บ้านร่องแง, บ้านดอนแก้ว

เขตพื้นที่ มีดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ ต.สถาน อ.ปัว จ.น่าน ทิศใต้ ติดกับ ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ภูคา อ.ปัว จ.น่าน ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ปัว อ.ปัว จ.น่าน

บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านที่มีชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่และชาวไทลื้อในหมู่บ้านแห่งนี้ส่วนใหญ่มักจะประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ ทำนา เป็นหลัก ซึ่งชาวไทลื้อมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือการใช้ภาษาไทลื้อ และยังมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์อื่นๆ เช่น การแต่งกาย ศิลปะและประเพณี

ชาวไทลื้อนับถือพุทธศาสนาร่วมกับความเชื่อเรื่องผีโดยเฉพาะผีบ้านผีเรือน ผีเจ้านาย ผีอารักษ์ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนการนับถือพุทธศาสนา ต่อมาได้ผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธศาสนาและการนับถือผี เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในล้านนา ดังปรากฏประเพณีพิธีกรรมสำคัญในท้องถิ่นทั้งพุทธศาสนาและการเลี้ยงผี นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังให้ความสำคัญกับพิธีกรรมสู่ขวัญ หรือ ฮ้องขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมเก่าแก่ของชาวไทลื้อ นิยมกระทำสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ถือว่าเมื่อทำพิธีนี้แล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เป็นกำลังใจในการที่จะประกอบคุณงาม ความดีต่อไป

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมพงษ์ จิตอาธิ์ (2545:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทสวดและพิธีสวดของชาวไทยลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาบทสวดและพิธีสวดของชาวไทยลื้อ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์บทสวด ขวัญ บทบาทและหน้าที่ของพิธีสวดในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ พื้นที่ที่ทำการวิจัย หมู่บ้านเก็ด บ้านเฮี้ย บ้านต๋นตอ อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยศึกษาเนื้อหาของบทสวดจากข้อมูลที่สืบทอดทางมุขปาฐะ และข้อมูลจากเอกสารภาษาล้านนา ข้อมูลที่ศึกษาได้แก่ พิธีสวดวันนาค พิธีสวดสามเณร พิธีสวดขวัญบ่าวสาว พิธีสวดขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น พิธีสวดขวัญคนเจ็บไข้ พิธีสวดขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด พิธีสวดขวัญควาย และพิธีสวดขวัญข้าว

วิธีการวิจัย

วิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านบายศรี และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยได้มีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปร่วมพิธีบายศรีสวดขวัญของชุมชนชาวไทยลื้อ ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนในการศึกษาและดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุดโน้ต

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำพิธีกรรมบายศรีสวดขวัญ ประชาชนชาวบ้าน และผู้เข้าร่วมพิธีบายศรีสวดขวัญ รวม 10 คน

สถานที่ดำเนินงานวิจัย ได้แก่ หมู่บ้านคอนแก้ว ตำบลวรนคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ตรวจสอบข้อมูลโดยดูความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต่างกัน เช่น จากเอกสาร ตำรา การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นต้น

ผลการวิจัย

ความเป็นมา ความเชื่อและขั้นตอนของพิธีสวดขวัญ

ความเป็นมา และความเชื่อ หมู่บ้านคอนแก้ว ตำบลวรนคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน มีการประกอบพิธีสวดขวัญซึ่งเป็นของไทยลื้อตามแบบโบราณ คนในหมู่บ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญเป็นอย่างมากเป็นการเรียกขวัญทั้ง 32 ขวัญให้กลับเข้ามาสู่ร่างกายของเจ้าของ ถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยจะนิยมสวดขวัญช่วงนกลับเขารั้งเปรียบเหมือนตามขวัญกลับสู่ร่างกาย มีการสวดขวัญหลายประเภท ได้แก่ การสวดขวัญข้าวเหนียว สวดขวัญควาย สวดขวัญข้าว และการสวดขวัญคน ซึ่งการสวดขวัญแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันในเรื่องของเนื้อร้อง จะเปลี่ยนแค่ว่าสวดขวัญให้ใคร และขั้นตอนการสวดขวัญ สวดขวัญคนจะมีขั้นตอนแต่สวดขวัญประเภทอื่นมี 5 ขั้นตอน

ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญ

ขั้นตอนที่ 1 เชิญหมอทำขวัญ

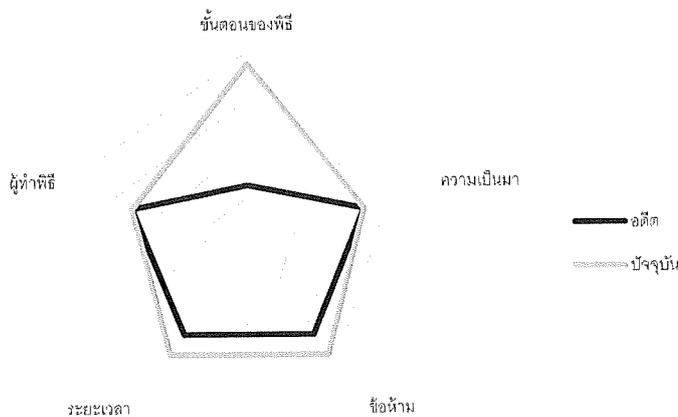
ขั้นตอนที่ 2 เตรียมอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ ได้แก่ ไก่ต้ม 2 ตัว เหล้า 1 ขวด ไข่ต้ม ข้าว ผลไม้ และดอกไม้ธูปเทียนได้ พานบายศรีและเสื้อผ้าเครื่องใช้ของผู้รับขวัญ

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการสู่ขวัญ ประกอบด้วย 3.1 การขึ้นต้น 3.2 การบรรยายเกี่ยวเครื่องบายศรี 3.3 การเชิญขวัญ 3.4 การป้อนขวัญ 3.5 การปิดเคราะห์ 3.6 การกวาดโชค 3.7 การผูกขวัญ และ 3.8 การมอบขวัญ

ความเปลี่ยนแปลงของพิธีสู่ขวัญ

ในอดีตการทำพิธีสู่ขวัญ อุปกรณ์ที่ใช้จะเป็นใบตอง ซึ่งสื่อให้เห็นถึงความตั้งใจของผู้ที่จะประกอบพิธีกรรม มีการร่วมมือกันของคนในหมู่บ้านหรือครอบครัว ความสามัคคี แต่ในปัจจุบันนี้เปลี่ยนมาเป็นการซื้อพานบายศรีแบบสำเร็จรูปซึ่งจะมีหลากหลาย อาจจะเป็นกระดาษ หรือวัสดุสังเคราะห์ที่เลียนแบบธรรมชาติ และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอีกอย่างหนึ่งก็คือ บทร้องทำขวัญ จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม ส่วนระยะเวลาที่ทำขวัญและสถานที่นั้น สามารถทำได้ทุกเวลา ในสมัยก่อนจะใช้เหล้าในการประกอบพิธีแต่ปัจจุบันหากใครแพ้เหล้าสามารถใช้เบียร์แทนได้ ชั้นของพานบายศรีในปัจจุบันมีความเหมือนกันหมดไม่ว่าจะเป็นคนฐานะไหน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ถือว่าส่งผลกับความเชื่อของคนในพื้นที่ และไม่ส่งผลกระทบต่อตัวหมอทำขวัญเช่นกัน

ตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของพิธีสู่ขวัญในอดีตกับปัจจุบัน

วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของพิธีสู่ขวัญจากอดีตสู่ปัจจุบัน

จากการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอบัว จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้รวบรวมและสรุปข้อมูลทั้งหมดแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ความเป็นมาของพิธีสู่ขวัญ 2) ลักษณะผู้พิธี (ปู่อาจารย์) 3) ขั้นตอนในการประกอบพิธีสู่ขวัญ 4) ระยะเวลา สถานที่ การแต่งกาย และ 5) ชื่อห้าม แสดงดังตาราง

ประเด็น	อดีต	ปัจจุบัน
1. ความเป็นมาของพิธีสู่ขวัญ	- ระบบความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมของชาวไทลื้อ มีพิธีไหว้ผีเรือน พิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องผีและสืบทอดกันต่อมา - คนในหมู่บ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นการเรียกขวัญทั้ง ขวัญให้กลับเข้า 32 มาสู่ร่างกายของเจ้าของ และให้ความสำคัญเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา	-
2. ลักษณะผู้พิธี (ปู่อาจารย์)	- ต้องเคยบวชมาก่อน - ต้องอ่านภาษาล้านนาได้ - ต้องเป็นที่เคารพของคนในชุมชน มีการประพาดิตัวที่ดี - โดยส่วนมากในอดีตปู่อาจารย์จะถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัว คนในตระกูลเท่านั้น	- ลักษณะของผู้ที่จะมาเป็นปู่อาจารย์ยังคงยึดตามหลักเกณฑ์ในอดีตเหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง - ปัจจุบันการสืบทอดของบุคคลที่จะมาเป็นปู่อาจารย์ไม่จำกัดแค่คนในตระกูลเท่านั้นแต่ทุกคนสามารถมาเรียนรู้ได้ถ้ามีความสนใจและมีคุณลักษณะตามที่กำหนด
3. ขั้นตอนในการประกอบพิธีสู่ขวัญ	- การเชิญปู่อาจารย์นั้นผู้ที่จะทำการสู่ขวัญต้องไปเชิญด้วยตัวเองพร้อมกับสวดดอกไม้ - พานบายศรีในอดีตจะทำด้วยดอกไม้สด และใบตอง - มีการแบ่งแยกฐานะและเพศของผู้เข้าร่วมพิธี ถ้าเป็นเพศหญิงและบุคคลที่ไม่เคยบวชมาก่อนไม่สามารถใช้พานบายศรีได้ - บทร้องทำขวัญในอดีตไม่มีการปรับระยะเวลาให้กระชับ จึงใช้เวลานาน	- ปัจจุบันนี้สามารถโทรศัพท์เพื่อบอกวัน เวลาที่ต้องการทำพิธีได้ โดยไม่ต้องไปเชิญด้วยตนเอง - มีการใช้พานบายศรีแบบสำเร็จรูป ที่ทำมาจากวัสดุสังเคราะห์ หรือ ผ้า เพื่อความสะดวกของผู้เข้าร่วมพิธี - ทุกคนสามารถใช้พานบายศรีได้ โดยไม่จำกัดเพศและฐานะ บุคคลที่ไม่เคยบวชมาก่อนก็สามารถใช้พานบายศรีได้เช่นกัน - บทร้องทำขวัญในปัจจุบันมีการปรับเนื้อร้องให้กระชับลง ระยะเวลาสั้นลงขึ้นอยู่กับผู้เข้าร่วมพิธี - ถ้าผู้รับขวัญแพ้เหล้าสามารถใช้เบียร์หรือไวน์แทนได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความสะดวกของผู้รับขวัญ
4. ระยะเวลา สถานที่ การแต่งกาย	- ในอดีตนิยมประกอบพิธีสู่ขวัญในช่วงเวลาเย็นเท่านั้นเพราะเชื่อว่าเป็นเวลาที่นรกเข้ารังเปรียบเสมือนกับการเรียกขวัญเข้าสู่ร่างกาย - สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีจะเป็นที่ไหนก็ได้ ส่วนมากเป็นบ้านของผู้รับขวัญ - การแต่งกายไม่ต้องนุ่งขาวห่มขาวแต่ควรแต่งกายให้เรียบร้อยและถูกกาลเทศะ	- ปัจจุบันจะไม่ประกอบพิธีในช่วงเวลาเย็นเท่านั้นแต่สามารถประกอบพิธีช่วงเวลาไหนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้เข้าร่วมพิธี - สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีจะเป็นที่ไหนก็ได้ ส่วนมากเป็นบ้านของผู้รับขวัญ - การแต่งกายไม่ต้องนุ่งขาวห่มขาวแต่ควรแต่งกายให้เรียบร้อยและถูกกาลเทศะ
.5ข้อห้าม	-	-

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ หมู่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

1. เนื่องจากในปัจจุบันนี้ หมู่บ้านดอนแก้วมีหมอทำขวัญเพียงคนเดียวและยังไม่มีผู้สืบทอด เพราะการจะเข้ามาสืบทอดการเป็นหมอทำขวัญได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่เคยบวชมาก่อน รู้ภาษาล้านนา และเป็นผู้ที่คนในพื้นที่ให้ความเคารพนับถือ ซึ่งด้วยปัจจัยหลายอย่างทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ลูกหลานและคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ออกไปประกอบอาชีพในเมืองจำนวนมาก ทำให้เหลือแต่เด็กและคนชราอาศัยอยู่ในพื้นที่

2. ในส่วนของบทร้องทำขวัญ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ป่าไม้และสัตว์ต่างๆ เพื่อการเรียกขวัญประจำตัวทั้ง 32 ขวัญ ให้กลับเข้ามาอยู่กับตัวของเจ้าของขวัญ เพราะมีความเชื่อว่าขวัญของคนจะหลงไปขึ้นชมกับสิ่งเหล่านั้น และมีการกล่าวอ้างถึงเทพเจ้าทั้งหลายในศาสนาพราหมณ์ อ้างถึงพระพุทธรูปและมีการสอดแทรกภาษาบาลี และภาษาล้านนาไว้ในบทเรียกขวัญ แต่ถ้อยคำขวัญควบกับบทสู่ขวัญซ้ำจะเป็นการระลึกถึงบุญคุณรวมถึงการขอขมา สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณ

ซึ่งในปัจจุบันนี้บทร้องทำขวัญได้มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตเล็กน้อย เนื่องด้วยสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ความเหมาะสม รวมถึงระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม เมื่อนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับระหว่างอดีตกับปัจจุบันแล้วนั้น ซึ่งส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ส่งผลให้วัฒนธรรมต่างๆมีการปรับเปลี่ยนและวิวัฒนาการ แต่ยังมีสิ่งที่ยังคงความเหมือนเดิมไว้ได้ คือ 1) ข้อบังคับสำหรับผู้ที่จะมาสืบทอดเป็นผู้นำพิธี และ 2) ความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนบ้านดอนแก้วซึ่งยังคงมีเหมือนเดิม

สรุปผลการวิจัย

จากผลการดำเนินวิจัย สามารถแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.1 ความเป็นมา ความเชื่อและขั้นตอน ของพิธีสู่ขวัญ บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ความเป็นมาของพิธีสู่ขวัญ ภาคเหนือนิยมทำพิธีกรรมบายศรีกันทุกจังหวัดรวมถึงทางภาคอีสานด้วย เนื่องจากได้รับอิทธิพลมาจากทางฝั่งลาว แต่ที่หมู่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน จะประกอบพิธีสู่ขวัญซึ่งเป็นของไทลื้อตามแบบโบราณ คนในบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญและการสู่ขวัญเป็นอย่างมาก และมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายทุกคน โดยชาวไทลื้อนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญและการประกอบพิธีสู่ขวัญมาอย่างยาวนาน ซึ่งชาวไทลื้อมีความเชื่ออีกว่าถ้าเข้าร่วมพิธีสู่ขวัญแล้วจะทำให้หายป่วย หายไข้ ซึ่งใช้บางอาการไปหาหมอแล้วไม่สามารถรักษาให้หายได้ แต่พอจัดพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญกลับมาแล้วร่างกายที่เคยเจ็บไข้ได้ป่วยก็กลับมาหายได้เป็นปกติ ซึ่งก็เป็นความเชื่อของคนในตำบล และเป็นการเรียกขวัญทั้ง 32 ขวัญให้กลับเข้ามาสู่ร่างกายของเจ้าของขวัญ โดยส่วนตัวของหมอทำขวัญมีความเชื่อว่าเป็นการรักษาทางด้านจิตใจ ถ้าคนสภาพจิตใจดี ร่างกายก็จะดีตาม รวมถึงการเป็นหมอชาวบ้าน การใช้สมุนไพรในการรักษาที่เหมือนกัน

เปรียบเหมือนการทำสปา ที่ช่วยให้ร่างกายของคนเรารู้สึกสบายและผ่อนคลาย รวมถึงการใช้แร่ธาตุและพลังจักรวาลอีกด้วย

ลักษณะของผู้ที่จะมาเป็นปฐาจารย์ หรือ ปู่จ่าน (หมอทำขวัญ) การที่จะมาเป็นปฐาจารย์ได้ ต้องมีคุณสมบัติและมีลักษณะดังนี้

1. ต้องเคยบวชมาก่อน เพราะถ้าไม่เคยบวชเรียนมา จะไม่สามารถอ่านธรรมเวสสันดร และคำสัจขวัญได้ เพราะว่าเป็นบทสัจขวัญต้องใช้ทำนองและคำเอื้อน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการเทศนาธรรมของพระสงฆ์
2. ผู้ที่จะมาเป็นปฐาจารย์ ต้องมีความรู้และสามารถในการอ่านภาษาล้านนาได้ เนื่องจากบทสัจขวัญส่วนใหญ่เป็นภาษาล้านนา และจะต้องไม่ติดสุราและยาเสพติด
3. บุคลิกของผู้ที่จะมาเป็นปฐาจารย์ ต้องมีความน่าเชื่อถือ รู้จักการวางตัวที่ดี ประพฤติตัวให้เหมาะสม และต้องเป็นที่เชื่อถือและรวมถึงคนในพื้นที่ต้องให้ความเคารพ และอีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือต้องมีใจรักในการทำพิธี รวมถึงมีความต้องการที่จะสืบทอดประเพณีและคงอยู่ไว้ แต่ส่วนมากถ้าเป็นที่อื่นก็จะสืบทอดให้กับลูกหลานของตนเท่านั้น ไม่นิยมสืบทอดให้กับบุคคลอื่น

ขั้นตอนในการประกอบพิธีสู่ขวัญ

ขั้นตอนที่ 1 การเชิญหมอทำขวัญ

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีสู่ขวัญ ได้แก่ ไก่ต้ม 2 ตัว เหล้า 1 ขวด ไข่ต้ม ข้าว ผลไม้และดอกไม้ธูปเทียนก็ได้ พานบายศรี ผู้เข้าร่วมพิธี

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการสู่ขวัญ โดยผลจากการเข้าร่วมสังเกตอย่างมีส่วนร่วมได้เห็นการทำขวัญให้บุคคลคือ

- 3.1 การขึ้นต้น กล่าวถึงวันนี้เป็นวันที่ดี มีเหตุที่เหมาะสมในการทำขวัญ
- 3.2 การบรรยายเกี่ยวกับเครื่องบายศรี ว่ามีอะไรบ้างที่นำมาในวันนี้เป็นมงคลอย่างไร
- 3.3 การเชิญขวัญ ให้มาอยู่ในพิธีกรรม
- 3.4 การป้อนขวัญ
- 3.5 การปิดเคราะห์
- 3.6 การกวาดโชค
- 3.7 การผูกขวัญ โดยหมอทำขวัญจะทำการผูกข้อมือทั้ง 2 ข้าง เชื่อว่าชายขวัญมา ขวาขวัญอยู่ โดยจะผูกไว้ 3 วัน ถึง 7 วัน แล้วจึงค่อยตัดออก ส่วนเสื้อผ้าของผู้รับขวัญก็จะนำไปวางไว้ที่หัวเตียงของผู้รับขวัญ 3 วัน ถึง 7 วัน เช่นกัน
- 3.8 การมอบขวัญ

ระยะเวลา ช่วงเวลา สถานที่ และการแต่งกายในการเข้าร่วมและประกอบพิธีสู่ขวัญ ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมบายศรีส่วนใหญ่ที่นิยมทำกันคือประมาณครึ่งชั่วโมง อาจมากหรือน้อยกว่านั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสม เนื่องจากบางเวลามีการเพิ่มบั้งหรืออาจตัดออกถ้ามีเหตุจำเป็นเช่น วันนั้นต้องไปทำพิธีสู่ขวัญให้หลายที่ ไม่สามารถอยู่ที่ใดนานเกินได้ เหมือนกับช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่มีคนกลับมาเยี่ยมเยียนบ้านของตน ก็

จะเป็นช่วงเวลาที่คุณนิยมในการจัดพิธีสู่ขวัญกัน สถานที่จะเป็นที่ไหนก็ได้ รวมถึงการแต่งกาย สามารถแต่งกาย
อย่างไรก็ได้ไม่จำเป็นต้องนุ่งขาวห่มขาว แค่วัยชราตามกาลเทศะและคำนึงถึงความเหมาะสม

การประกอบพิธีสู่ขวัญจะไม่มีข้อห้าม แต่ในบางครั้งเวลาจัดพิธีถ้าขวัญบางอย่างเช่นสู่ขวัญข้าวเหนียว
ก็อาจจะใช้ข้าวเหนียวผูกกับเชือกจากนั้นให้คนที่สู่ขวัญถือไว้ และหมอกก็จะสวด ถ้าขวัญมาข้าวเหนียวจะหนัก
แต่ถ้าขวัญไม่มาต้องทำการเชิญขวัญมาใหม่ จนกว่าจะเข้า แต่ถ้าเชิญหลายรอบไม่ยอมเข้าก็ต้องเปลี่ยนวันไปเลย
ซึ่งก็เป็นความเชื่อของชาวไทลื้อ

1.2 การเปลี่ยนแปลงของพิธีสู่ขวัญบ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

การประกอบพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน ที่สืบทอดกันมา
จากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นนับว่าไม่ค่อยมีการเปลี่ยนที่เห็นได้ชัด แต่จะเป็นการปรับตัวของหมอทำขวัญประมาณ
20-30 % จากเดิม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

จากการศึกษาข้างต้น ทำให้ทราบว่า ในปัจจุบันนี้พิธีสู่ขวัญบ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว
จังหวัดน่าน ยังคงรักษาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม รวมถึงพิธีแบบโบราณเอาไว้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้นำพิธีสู่
ขวัญเหลือเพียงคนเดียวและชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญอย่างเหนียวแน่น โดยวันที่ได้ลงไปเก็บ
รวบรวมข้อมูลมีการประกอบพิธีกรรมถึง 2 ครั้งด้วยกัน ซึ่งรอบแรกเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและสังเกต
แบบไม่มีส่วนร่วม ส่วนรอบที่ 2 เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยได้เข้าร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ

ปัญหาและอุปสรรค พิธีสู่ขวัญของหมู่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่านยังมีสิ่งที่น่า
เป็นห่วงคือหมอทำขวัญได้บอกว่าการที่จะมาเป็นหมอทำขวัญนั้นหายาก ต้องเป็นคนที่พอมีอายุและความ
น่าเชื่อถือเป็นที่ไว้วางใจของคนในหมู่บ้านพอสมควร ซึ่งในปัจจุบันนั้นคนส่วนใหญ่ก็ออกจากบ้านเข้าไป
ทำงานในเมืองทั้งสิ้น รวมถึงไม่ได้มีความสนใจและไม่ได้มีความต้องการที่จะเข้ามาสืบทอดการเป็นหมอทำ
ขวัญ ทำให้ในอนาคตพิธีกรรมเหล่านี้อาจสูญหายไปเป็นที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากหมอทำขวัญของชาวไทลื้อ หมู่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอปัว มีเพียงคนเดียวและยัง
ไม่มีการสืบทอดให้กับคนรุ่นต่อไปในชุมชน เพราะเนื่องมาจากสมัยปัจจุบันนี้คนในชุมชนส่วนใหญ่ได้ออกไป
ทำงานในเมือง และไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านเป็นหลัก ทำให้การที่จะสืบทอดนั้นเป็นเรื่องยาก และในอนาคต
พิธีกรรมอาจจะสูญหายไป ซึ่งมีข้อเสนอแนะว่าทุกคนในชุมชนควรตื่นตัวและให้ความสำคัญกับการที่จะ
เลือกผู้ที่จะมาสืบทอดในการเป็นหมอทำขวัญ เพื่อที่จะให้พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวไทลื้อนั้นยังคงสืบ
ต่อไปได้ในอนาคต

2. เพิ่มหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนประจำหมู่บ้านที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น เช่น การ
สอนภาษาล้านนาหรือการให้เด็กฟังบทสวด หรือบทสู่ขวัญ เพื่อเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามของหมู่บ้าน
ดอนแก้ว

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษราพร พรหมนิมิตกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ซึ่งได้ให้คำแนะนำและแสดงความคิดเห็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหา รวมถึงให้คำปรึกษาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานอีกด้วย รวมทั้งอาจารย์รชกร วชิรสิโรตม รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒजर อาจารย์ ดร.สวรรยา ธรรมอภิพล อาจารย์วันชัย เจือบุญ อาจารย์ธเนศ เกษรสิริธร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ส่งผลให้งานวิจัยเล่มนี้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านดอนแก้ว ตำบลวรรณคร อำเภอป่าจ้อย จังหวัดน่าน ที่ให้ความร่วมมืออย่างดีในการเก็บข้อมูลการวิจัย ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นครพนม. (2560). “พิธีบายศรีสู่ขวัญ” เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงจาก

<http://www.finearts.go.th/nakhonphanomlibrary/parameters/km/item/>

สมพงษ์ จิตอารีย์. (2560). “การศึกษาบทสู่ขวัญและพิธีสู่ขวัญของชาวไทยลื้อ อำเภอป่าจ้อย จังหวัดน่าน” เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงจาก

<http://search.lib.cmu.ac.th/search/?searchtype=&searcharg=b1303855>

แหล่งการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมออนไลน์ สำนักการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2560).

“ขวัญในชีวิตคนไทย” เข้าถึงเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงจาก

<http://www.stou.ac.th/study/projects/training/culture/kruan.html>